

Literatura.

Jan Maria Novotný: **Slabikář národního hospodářství a finanční vědy.** — Praha, Melantrich 1941. Str. 187.

Každý „slabikář“ má učit slabikovat, t. j. je určen opravdovým začátečníkům, a slabikář ve smyslu prvního uvedení do některé vědy musí učit slabikovat tuto vědu. Správně si tedy vytyčuje autor, profesor Vysoké školy obchodní J. M. Novotný jako směrnicí v předmluvě, že „nic neslevuje na vědecké úrovni“, shledáváje úkol Slabikáře v tom, že „snaží se všechno podati prostým, každému srozumitelným jazykem a zábavným způsobem“. Potřebujeme u nás takovouto knihu, která by se jakožto slabikář či čítanka obracela k nejširším vrstvám začátečníků (u nichž se předpokládá jen schopnost myslit a minimální odborné národohospodářské zkušenosti, žádné školení), dávala jim první poznatky z oboru hospodářské vědy a budila o ni zájem. Musím proto s velikou lítostí konstatovati, že Slabikář prof. Novotného se mi nejeví jako dobré vyplnění této mezery naší národohospodářské literatury, protože zůstává daleko za směrnicí, kterou si autor v předmluvě stanovil. Při tom se nechci na knihu dívati zrakem odborné vědecké kritiky, nýbrž spíše zrakem onoho prostého čtenáře, jemuž kniha má sloužiti jako první uvedení do hospodářské vědy. Často se autor odchytil — nepochybuji o tom, že pouze ad usum čtenáře Slabikáře — od názorů v hospodářské a finanční vědě uznávaným a uznatelným, a věnoval dosti místa anekdotickým a zábavným výkladům, maje zřejmě za to, že se tím čtenáři přiblíží a kniha se stane populárnější. Je v tom však po mém soudu veliký omyl, a je škoda, že se autor ocitl v jeho zajetí. Neboť i prostý, a právě prostý čtenář si žádá naprosto přesných výkladů a informací o vědě, a myslím, že dá rád také přednost zábavnosti, která plyne z přesného výkladu, před zábavností různých obrazných, někdy anekdotických a někdy naprosto nepřiléhavých výkladů (na př. o vědecké práci na str. 11), jak jimi autor přeplnil svoji knížku na úkor věcných výkladů, které někde trpí i pro slabikář přílišnou stručností.

Zbytečně věnoval autor, myslím, celou I. část výkladům noetickým a metodologickým, protože ty zůstanou pro okruh čtenářů, jimž je Slabikář určen, bez užitku, zejména když autor sám není zjevně v této oblasti dosti dobře doma. S neúspěchem zvlášť do očí bijícím se setkává autor tam, kde se snaží přejmouti a popularisovati také některé prvky brněnské školy teleologické, která mu zůstala hodně vzdálena, stejně jako tam, kde chce popularisovati základní filosofické pojmy. Je třeba veliké přesnosti myšlenky a jejího slohového projevu, aby se právě zde nestalo zamýšlené poučení spíše zavedením na nesprávnou cestu.

Tak na př. na str. 9 čteme: „Duševní život člověka spočívá v tom, že člověk nejprve smysly poznává jednak osoby a věci kolem sebe, jednak vztahy osob a věcí k osobě i navzájem. Potom tyto poznatky hodnotí a konečně je řadí v soustavu. Nauku o poznávání vnějšího světa

nazýváme noetikou.“ Zde činí autor zřejmě ad usum čtenářů Slabikáře ústupky obecně uznaným vědeckým názorům, avšak tito čtenáři sami zvednou své pochyby: že by duševní život pozůstával pouze v poznávání? Citový duševní život je přece také duševním životem, a není poznáváním! A chce-li něco člověk, není to součástí jeho duševního života? A přece chtění není poznávání. Atd., atd. Autor uvádí své čtenáře také ve značný zmatek tím, že v cit. větě mluví pouze o poznávání smysly, ačkoliv každý ví, že to není jediné poznání, a že za předmět poznání uvádí pouze osoby a věci a vztahy těchto osob a věcí. Každého tu napadne otázka: což vztah mezi čtverci nad stranami pravoúhlého trojúhelníku je vztahem věcí, smysly poznatelným? Což vztah mezi příčinou a účinkem je vztah smysly poznatelným? Čtenář bude však úplně na rozpacích, přečte-li si na str. 15 autorovy výklady o tom, že jsou též „skutečnosti smysly nezjistitelné“! Nepochopitelným bude pro čtenáře, že člověk „poznatky hodnotí“, nedozví-li se jak, a že je radí v soustavu, nedozví-li se jakou. A lze tvrdit, že každý člověk radí své poznatky v soustavu? Noetika se definuje jako nauka o poznávání vnějšího světa. Čtenář bude zajisté dovozovat, že tedy máme také vnitřní svět (ale nebude vědět, co je to za svět), a bude se marně tázati, jak se nazývá nauka o poznávání tohoto světa?

Stejně bezradný zůstane čtenář, čta, že „výsledkem poznávacího postupu nejsou předměty samy, nýbrž myšlenková představa, kterou si poznávající podmět (člověk) vytvoří. Tuto představu nazýváme poznatkem.“ (Str. 10.) A dále: „Pravá, opravdová věda je jen vydestilovaná trest skutečného života“ (str. 11). To tedy je prostě každá „myšlenková představa“ poznatkem? I klamná myšlenková představa? A jak je tomu na př. s poznatky matematickými (arithmetickými a geometrickými)? Jsou to myšlenkové představy o předmětech, a jsou snad ony trestí skutečného života, když přece nevznikly „destilováním“ skutečného života? Při tom obrazný popis vědecké činnosti, jak jej podává autor na str. 11 je naprosto nepřiléhavý. Přece vědecké výsledky nelze přirovnati k „trestí“ (životu), a to především ze dvou důvodů: předmětem všech věd přece není život (není přece možné označiti fysiku, chemii, matematiku, astronomii atd. za trest života) a za druhé žádná věda přece nepodává trest svého předmětu. Trest je nakonec, nemýlím-li se, zhuštěný roztok, z něhož se dělá vlastní tekutina (rumová, octová trest), tedy tato tekutina ve zhuštěné formě (rum, ocet), ale když národohospodářská teorie nalézá na př. pojem podniků, pak tento pojem přece není trestí z podniků.

Rozpaky čtenáře vzrostou, bude-li čisti, že „každý předmět poznání, ať je jím věc hmotná nebo myšlenkový vztah, můžeme poznávati, pozorovati s různých hledisek. Volba hlediska není libovolná. Je pevně určena účelem, jemuž poznatek nebo jeho slovní vyjádření, výměr (definice) má sloužit“ (str. 10). Zde objevuje se čtenáři nový předmět poznání, totiž myšlenkový vztah, avšak čtenář se nedovídá vůbec, co si pod tímto názvem má myslit. Čtenář sice snad bude vědět, že myšlením odkrýváme řadu vztahů, avšak ty jsou výsledkem poznání a nikoliv jeho předmětem, a marně se bude tázati: Je poznatek myšlenkového vztahu (a jakého) také myšlenkovou představou ve smyslu výše cit. Novotného věty? A není přece možné poznávat myšlenkový vztah smysly, a výše se tvrdilo, že „duševní život... spočívá v tom, že nejprve člověk smysly poznává jednak

osoby a věci, jednak jejich vztahy, a pak že již jen získané poznatky hodnotí...!“ Dále se bude čtenář tázati: myslí autor, že předměty poznání se dělí na věci hmotné a myšlenkové vztahy (poznává-li psychologie naše pocity, pak to přece nejsou ani hmotné věci, ani myšlenkové vztahy), nebo jde pouze o neúplný výčet předmětů poznání? A jestliže se bude čtenář učit podle Novotného Slabikáře, pak bude výměrem (definicí) rozuměti slovní vyjádření poznatku! „Po cestě běží kočka“ je přece slovní vyjádření poznatku, stejně jako „Karel je větší než Marie“, „Austrálie je nejmenší světadíl“. Jsou to snad definice? Výklad o hlediscích pak jistě žádný čtenář nepochopí, a co si má myslit o tom, že volba hlediska je pevně předurčena účelem, zejména když se dále nic o těchto hlediscích nedozví, ani o účelu, jímž je „volba pevně určena“? A je-li volba „pevně určena“ účelem, pak přece, tak bude v duchu přemýšletí ostrovtipnější čtenář, již není volbou, protože o volbě mohu mluvit pouze tam, kde není rozhodnutí pevně určeno!

Autorův výklad o vědecké metodě (str. 11—14) nepatří po mém soudu stejně do Slabikáře jako výklady předchozí: výklad o vědecké metodě je určen těm, kdo vědu dělají, případně čtenářům velmi pokročilým, a nikoliv těm, kdo se učí určitou vědu slabikovat. Při tom i zde nacházím řadu nedopatření. Vytknou jen některá: Autor praví, že „metoda příčinná, kausální, spočívá v logickém postupu podél řetězu příčin a účinků od původní příčiny až ke konečnému účinu. Je to řetězec konečný.“ A dále: „Příkladem metody příčinné jsou všechny mechanické pochody ve strojích.“ (Str. 13.) Zde se dostává čtenáři především informace, že kausální řetězec je konečný, ačkoliv filosofie učí, tuším, pravý opak. Právě kausální řetězec je nekonečný: vždyť každý účinek je současně příčinou dalšího účinku atd. až do nekonečna, a kdybychom chtěli mluvit o první příčině, musili bychom předpokládati stvoření, které znamená popření kausalit, a kdybychom chtěli mluvit o posledním účinku, musili bychom předpokládati zánik jsoucna, což znamená také popření kausalit. Právě-li autor v předmluvě, že „účel knížky vyžádá, aby podávala nauky obecně uznané, jak se říká chlebové. Přechásto musil jsem proto volit mezi několika protichůdnými názory“, pak zde nepodává zcela nepochybně názor obecně uznaný, a bylo by zajímavě — tentokrát je to zvědavost odborně vědecká — vědět, které z protichůdných filosofických názorů se autorovi jevíly tak silnými, že došel ke svému názoru o konečnosti kausálního řetězce? Stejně by bylo zajímavé vědět, proč autor tvrdí, že kausální metoda spočívá v logickém postupu podél řetězce příčin a účinků? Jestliže je kausální vztah mezi teplotou (příčina) a výškou rtuťového sloupce v teploměru (účinkem), pak přece to není vztah logický, nelyne přece logicky (něbrž empiricky) ze změny v teplotě změna v objemu kovů. Podává-li pak autor za příklad kausální metody mechanické pochody ve strojích, bude čtenář zmaten úplně. Především: což jsou příkladem kausální metody, která je přece vědeckou metodou poznávací (jak sám autor na str. 11 učí) mechanické pochody ve strojích? Ty mohou snad býti příkladem kausálního děje, ale ne příkladem vědecké metody kausální! Příklad může přece tvořit pouze myšlenkový pochod poznávajícího subjektu, nikoliv chod stroje. Při tom je příklad, zvolený autorem, matoucí také z toho důvodu, že stroj je účelové zařízení, v němž probíhají sice kausální děje, avšak usměrněná účelným zaří-

zením stroje. Autor měl, chtěl-li již přiblížit tuto problematiku svému čtenáři, voliti na př. za příklad déšť, a vyložit, jak věda postupuje při výkladu tohoto děje.

Stejný obraz se nám naskytne, čteme-li, užívajíc se do duše čtenáře Novotného knížky, autorovy výklady o třídění věd. Autor zde označuje za „téměř obecně přijatou kostru“ třídění věd na „vědy přírodní: fyzika (nauka o přírodních zjevech na tělesech neživých, přinichž selátka nemění), chemie (nauka o vzájemné proměnlivosti látek), biologie (nauka o životě); vědy duchovní: psychologie (nauka o jevech, zákonech a vývoji duševního života), sociologie (věda o společenském životě lidském), jazykověda, estetika (věda o krásnu), etika (věda o mravnosti) a náboženství; k tomu přistupují dvě vědy methodické, totiž logika (nauka o zákonech správného myšlení) a matematika (věda o číselných a prostorových vztazích)“ (str. 16). Čtenář bude v rozpacích, dočte-li se, že toto jest „téměř obecně přijatá kostra“ třídění věd, a v zajetí autority tohoto výroku bude se marně tázati: kam patří rostlinopis a živočichopis, kterému jsem se učil na měšťanské škole? Kam patří mineralogie, kam zeměpis? Rostlinopis a živočichopis jsou snad přece přírodními vědami, a vím ze školy, že nejsou ani součástí fyziky ani chemie: Patří tedy jistě do biologie! Nebo je snad výčet věd jen příkladný? Nikde to autor nepraví, bez poznámky vypočítává přírodní vědy. Kam patří mineralogie a zeměpis? Jde o vědy, které se sice zabývají neživými věcmi, nikoliv však ději na neživých věcech. A jak mám rozuměti — tak bude se marně čtenář ptáti dále — definici fyziky? Do fyziky na př. patří výklad o pádu těles. Je to snad zjev na neživém tělese? A musí to býti neživé těleso? Padá-li člověk do propasti, je to přece týž pád! A jestliže kartáčuji psa, a vzniká třením elektřina, je to zjev na živém či neživém tělese? A patří výklad o vzniku elektřiny takto vzniklé do fyziky? Desítky takových otázek vzniknou čtenáři při studiu této „téměř“ obecně uznané kostry třídění věd. Jsou-li dvě methodické vědy, kam patří no etika, kterou prve definoval autor jako nauku o poznávání vnějšího světa? Patří do duchovních věd? Proč ji nikde autor nevedl, když jí zřejmě příkládá veliký význam vzhledem k tomu, že je to první věda, kterou ve své knize definoval?! A proč je matematika methodickou vědou, když jedná o číselných a prostorových vztazích, a methodická věda musí jednat přece o methodě? O jaké methodě jedná matematika? A je-li matematika vědou o číselných a prostorových vztazích, kam patří — tak bude se tázati čtenář-mathematik, který se chce také obeznámiti s národním hospodářstvím, a koupil si Slabikář — algebra nebo topologie; zde nejde přece ani o číselné (1, 2, 3/5 . . .) ani o prostorové (bod, rovinka, přímka . . .) vztahy?

Sociologii člení Novotný „na národní hospodářství, vědy právní a ostatní nauky, zabývající se společenským životem lidským: na demografii (lidopis), ethnografii (národopis), sociologii rodiny, státu, církve atd.“ (str. 17). Zde autor informuje čtenáře opět jistě nikoliv podle názoru obecně přijatého, avšak mimo to: proč řadí se etika, která jedná o mravním řádu, majícím smysl jen ve společnosti, mimo sociologii, právní vědu, která jedná o právním řádu do sociologie? Kde zůstala obecná sociologie, a proč demografie a ethnografie se řadí do sociologie, ačkoliv se nezabývají celé společenským životem?

Ve II. části knihy (18—74), nazvané „Obecná část“, probírá autor základy národohospodářské teorie. Doložím na řadě ukázek, že stejně jako v úvodní části, ani zde nedaří se autorovi dosáhnouti cíle a řídit se směrnicí, kterou si v předmluvě Slabikáře vytyčil. Při tom nerad musím konstatovati, že tyto ukázky jsou jen malým výběrem, který by bylo možné zesateronásobiti, avšak myslím, že ony stačí, aby byl potvrzen můj výše vyslovený negativní posudek o knize.

Autor vytyčuje jako konečný účel lidského života po stránce hospodářské „stav nejvyšší, lépe řečeno, za daných poměrů nejvyšší dosažitelné subjektivní spokojenosti lidské společnosti jako celku“. „Obsah tohoto cíle se rovná úhrnu subjektivního blaha jedinců celek tvořících. Za ideálního stavu bude každý jedinec za vrchol blaha považovati to, co s hlediska celku je pro něj nejžádoucnější. Blaho celku tedy nepředchází blahu jedinců, nýbrž rovná se úhrnu blaha všech jedinců.“ (Str. 20.)

Autorův prostý čtenář se zde setkává s učením, které neodpovídá především řečené základní směrnicí autorově, že totiž chce ve svém Slabikáři předkládati „nauky obecně uznané“, protože již letmý pohled do standardních děl národohospodářské literatury nás poučí, že autorova formulace konečného účelu lidského života po hospodářské stránce je naopak ojedinelá. Než nevytýkal bych autorovi tuto vlastnost jeho nauky, byla-li by správná a neuváděla přemýšlivého čtenáře ve zmatek. Vžijme se do duše čtenáře, který si jistě uvědomí, že je jen jediný konečný účel možný (dva nebo více konečných, t. j. nejvyšších účelů nemohou přece ovládati lidský život, t. j. aktivitu jednoho a téhož subjektu život pořádající), protože je jen jeden nejvyšší (= konečný) účel logicky možný. A pak nebude rozuměti slovům autora, že „po stránce hospodářské“ je to tento konečný účel. Po jiné stránce tedy nikoliv? Přece není možné, aby na př. po stránce ethické atd. byl ovládan lidský život něčím jiným, protože došlo-li by ke konfliktu, mohl by býti tento konflikt rozhodnut pouze nadřazeným, tedy ještě vyšším účelem! Čtenář bude dále takto uvažovati: rozumím tomu, že věda hledí nad oním ohromným počtem různých jednání jednotlivců naléztí účel, k němuž všechna tato jednání nakonec směřují. Rozumím také tomu, že všechna moje jednání a všechna jednání jiných jednotlivců směřují k tomu, abych já, můj soused atd. jsme každý dosáhli subjektivní spokojenosti co nejvyšší. Každý z nás sice spatřuje subjektivní spokojenost v něčem jiném, ale je pochopitelné, že věda shrnuje všechny tyto obsahově různé účely subjektivní spokojenosti pod abstraktní pojem „účelu subjektivní spokojenosti“. Nerozumím však tomu, tak bude čtenář uvažovati, jak může býti tento subjektivní účel osobní spokojenosti konečným účelem „lidské společnosti jako celku“! Chyba, do které se zde zapletl autor, je těžká:

1. Každý jednotlivec sleduje určitý svůj účel osobní spokojenosti, a nejlépe uvidíme na skladbě jeho potřeby, jak se liší od účelu osobní spokojenosti jiného jednotlivce. Není jeden účel osobní spokojenosti, pouze věda operuje s jedním abstraktním pojmem účelu osobní spokojenosti, avšak není to tento vědecký pojem účelu osobní spokojenosti, který pořádá aktivitu, nýbrž jsou to ony tisíce různých, nesterjné zabarvených účelů spokojenosti jednotlivých hospodářských subjektů, které pořádají aktivitu. Nemůže tedy subjektivní účel osobní spokojenosti ovládati „lidskou spo-

lečnost jako celek“ již proto, že není žádného jednoho účelu osobní spokojenosti.

2. Právě-li Novotný, že obsah tohoto, společenský celek ovládajícího konečného účelu „se rovná úhrnu subjektivního blaha jedinců celek tvořících“, pak se chyba zvětčuje. Čtenář se bude ptáti především, jak je možné sčítati blaha jednotlivců, a takový součet musíme podniknouti, máme-li zjistiti obsah účelu ovládajícího společnost jako celek! Obsahem jeho je přece úhrn (součet) blaha všech jednotlivců, nikoliv snad některý ze subjektivních účelů tím kterým subjektem sledovaný. Dále se bude čtenář diviti, jak to, že obsahem účelu osobní spokojenosti má být prostě součet blaha jednotlivců. To přece znamená součet daného blaha, jak je všichni jednotlivci právě pociťují, nikoliv snad součet onoho blaha, které tvoří obsah jejich účelů osobní spokojenosti, nikoliv součet chtěného blaha, které bude skutečně (a které by bylo lze přece teprve těžko sčítati), nýbrž blaha právě pociťovaného. Avšak dané blaha, jak je jednotlivci pociťují, a to, které chtějí, jsou dvě různé věci, a je-li společenský účel vyplněn pouze úhrnem daného blaha, pak vlastně tento účel chce méně než jednotlivci!

3. „Za ideálního stavu bude každý jednotlivec za vrchol blaha považovati to, co s hlediska celku je pro něj nejžádoucnější,“ praví Novotný dále. Zde však čtenář jeho Slabikáře už nebude s to dále hláskovati. Jisté se bude nejprve tázati: A což, když není takového ideálního stavu? Co pak bude považovati jednotlivec za vrchol svého blaha? Ale dejme tomu — bude čtenář v myšlence pokračovati — že je takový ideální stav. Jak je možné, že tento ideální stav určuje autor jako ten, kdy „každý jednotlivec za vrchol blaha bude považovati to, co s hlediska celku je pro něj nejžádoucnější“? Vždyť přece hledisko celku bylo určeno společenským subjektivním účelem, který má za obsah úhrn blaha všech jednotlivců!! Není přece podle této Novotného definice společenského účelu vůbec možné, aby se někdy stalo, že by nebylo ideálního stavu, vždyť tento účel a tím „hledisko společenského celku“ je určeno úhrnem blaha jednotlivců. To zdůrazňuje Novotný znovu hned v následující větě: „Blaho celku tedy nepředchází blahu jednotlivců, nýbrž rovná se úhrnu blaha všech jednotlivců.“ Nepředchází-li blaho celku blahu jednotlivců, jak bylo by možné, že by se blaho jednotlivců mohlo ocitnouti v rozporu s hlediskem celku? To bylo by možné jedině tehdy, kdyby toto „hledisko celku“ bylo něco jiného, než společenský účel (= úhrn blaha jednotlivců), ale pak by toto „hledisko celku“ bylo pořádacím principem aktivity, nikoliv účel osobní spokojenosti.

4. Novotný mluví stále o „společenském celku“, o „celku“, avšak je-li tento celek jen úhrnem jednotlivců, je-li účel, který ovládá společenský účel, jen úhrnem blaha jednotlivců, pak nejde o něco jiného než jsou tyto jednotlivci ve svém úhrnu, ale pak přece nejde vůbec o celek! Vtipný čtenář bude pak takto asi přemýšleti:

Je sice možný takový stav společnosti, kdy pouze jednotlivci, každý z nich sleduje svůj subjektivní účel osobní spokojenosti, jsou podměty aktivity, avšak je také možné, že tyto jednotlivci jsou ovládání cizí, jim všem nadřazenou vůlí, a spjata jakožto předmět vlády (pořádání, péče) v celek. Tato cizí, jim nadřazená vůle nemůže však sledovati žádného subjektivního účelu osobní spokojenosti, protože není možné, aby jiný někoho jiného oblažoval. Jakýpak je to v tomto případě účel, který ovládá společnost? O tom se v Novotného Slabikáři nedozvídáme ničeho.

Na str. 21 praví Novotný, vykládaje o tom, že středem hospodářského dění je člověk: „Rostou-li na pustém ostrově kokosy a banány, pobíhají-li tam zvířata... pak to nejsou statky. Teprve až na ostrově přistane Robinson, počnou tyto věci hospodářsky existovat. Bude zde pojem hodnoty, výnosu, důchodu, práce, půdy, kapitálu, činnosti podnikatelské a snad i jiných jevů hospodářských. Ale dokud tam bude Robinson sám, není tam řada takových hospodářských zjevů, které předpokládají více hospodářských jednotek.“

Protože až dosud nikde nemluvil autor Slabikáře o statcích, bude se domnívat čtenář, že tedy příchodem Robinsona se stanou z kokosů a banánů a zvířat statky, čímž „tyto věci počnou hospodářsky existovat“. Avšak o tom, zda z nějaké věci se stane statek, nemůže přece rozhodovat prostá přítomnost člověka, nýbrž to, které z oněch věcí chce. Ci stane se statkem pro Robinsona žába, která poskakuje na ostrově, nebo ložisko železné rudy, kterou nemůže zpracovat, nechce-li je? Do nejistoty pak upadne čtenář, čte-li, že „tyto věci počnou hospodářsky existovat“, a hned za tím „Bude zde pojem hodnoty, výnosu...“. Nebude tomu zřejmě rozumět jinak, než že tyto věci začnou hospodářsky existovat, a tedy zde bude pojem hodnoty...“. Pochybuji však o tom, že příchodem Robinsona na ostrov se objevily pojmy hodnoty, výnosu atd..., leč že by Robinson byl národohospodářským theoretikem, a tyto pojmy buďoval. Ano, pro Robinsona bude mít řada věcí na ostrově hodnotu, ale tím zde nebude pojem hodnoty, jak se ukazuje na tom, že po tisíce let měly a mají různé věci nepopiratelnou hodnotu, ale pojem hodnoty je dosud předmětem vědeckých sporů. Je třeba rozlišovat mezi hodnotou a pojmem hodnoty, výnosem a pojmem výnosu atd. Již dávno, t. j. od prvopočátku existence na př. podniků měly podniky podnikový výnos, ale dodnes mnoho národních hospodářů dobře neví, co je to výnos. Autor však výslovně ztotožňuje pojmy jevy (hospodářským i), neboť praví, že „Bude zde pojem hodnoty... činnosti podnikatelské a snad i jiných jevů hospodářských“. Budou zde sice určité jevy hospodářské, nikoliv však jejich pojmy, pokud k hospodářcímu subjektu nepřibude na ostrov také subjekt (vědeckého) poznání. A myslí opravdu autor, že Robinson bude též subjektem podnikatelské činnosti, že tato činnost je možná u Robinsona?

Sledujmež však autora Slabikáře dále: „V důsledku své účelové povahy je věda národohospodářská úmyslně a vědomě vědou ryze anthropocentrickou. Středem hospodářského dění je jedině a výhradně člověk. Jen on může býti nositelem, podmětem vůle hospodářsky významné. V tomto světle musíme pohlížet i na bytosti společenské — řeči právnickou právnické osoby — i na zvířata.“ (Str. 21/22.)

Zde přejímá — avšak nikoliv zcela přesně — Novotný stanovisko brněnské školy o teleologickém charakteru národohospodářské theorie. Přejímá toto stanovisko na tomto místě nepřesně proto, že pouze pořádková theorie je podle tohoto učení teleologickou, že však vedle ní třeba uznávat i pěstovatelé také kausální hospodářskou vědu historickou.

Novotný praví, že středem hospodářského dění je člověk, a dále, že jen on může býti nositelem, podmětem vůle hospodářsky

v ý z n a m n é. Avšak býti „středem“ hospodářského „dění“ (co je to hospodářské „dění“?) a býti subjektem hospodářské vůle není jedno a totéž, a není jedno a totéž býti subjektem hospodářské vůle (má patrně znamenati: subjektem hospodářství) a býti subjektem vůle hospodářsky významné. Není žádné překážky, abychom také z zvířatům nepřičítali vůli, a mohou mít vůli velmi hospodářsky významnou, t. j. pro nějaké hospodářství významnou (relevantní). Sní-li pes v domácnosti zásoby, pak je to pro toto hospodářství velmi významné, a budeme-li konstruovati věc tak, že ono snědění přičteme vůli psa, půjde o vůli hospodářsky významnou, a přece nikoliv o vůli lidskou.

„Středem“ hospodářského dění pak můžeme rozuměti daleko spíše předmět hospodářské péče, než subjekt hospodářské aktivity. Nepravíme přece o podnikateli, že je středem podnikové aktivity, nýbrž subjektem podnikové aktivity, středem podnikové aktivity je — tak bychom mohli nanejvýše říci — dosíci maxima peněžního výnosu pro podnikatele. Uvidíme hned dále, jak se mstí autorovi, že použil kulatého slova „střed“ hospodářského dění, a zejména že ztotožnil je se subjektem hospodářské aktivity.

Autor praví, že „v tomto světě“ (tedy anthropocentricky!) „musíme polížeť i na bytosti společenské — řeči právnickou právnické osoby — i na zvířata“. Zde se autorovi přihodil především jeden omyl: což „bytost společenská“ je jedno a totéž jako „právnická osoba“, rozdíl je jen v „řeči“? Již Aristoteles tvrdil, že člověk je zoon politikon, bytost společenská. Avšak poslyšme dále, co se dovídáme o právnických osobách:

„Právnická osoba je pojem ryze právní. V řeči národohospodářské nemá místa. Nemá hospodářský obsah. I v řeči právnické je však pouhou představou. Nemí totéž, co osoba lidská. „Nežije“ ve smyslu biologickém, nemá hladu, žízně... nepociťuje proto žádné potřeby ve smyslu hospodářském a není schopna ani potřeby hospodářské. Proto logicky nemůže býti ani podmětem fondu pro ukojení možné (potencionální) potřeby, důchodu. Není na př. dobře možno pozvat „Akciovou společnost, dříve Škodovy závody“ k obědu. To je jistě každému jasno. V národohospodářském životě je právnická osoba jen právním útvarem, ve kterém některé osoby lidské podnikají a vyrábějí. Proto ji národohospodář nemůže „vidět“. Vidí jen lidské osoby, které za ní stojí. Pravím-li tedy na příklad, že některá akciová společnost „spotřebovala za uplynulý rok vagon papíru...“, mám na mysli výhradně spotřebu ve smyslu technickém. Po stránce hospodářské jde o výrobní zužitkování statků ve výrobním postupu. (Str. 22.)

Budíž především řečeno také o celé této úvaze, že sotva patří do Slabikáře. Autor má pravdu, že právnická osoba je pojem ryze právní — ač ovšem čtenáři Slabikáře nebude jasné, co to ryze právní pojem je. Z toho však přece neplyne, že v řeči národohospodářské nemá místa! O tom podávají výmluvná svědectví tisíce stran národohospodářských spisů, a nichž se o právnických osobách (na př. akciových společnostech atd. mluví. V národohospodářské vědě se také mluví o celé řadě jiných než o národohospodářských pojmu, vedle „pojmu ryze právnických“. Novotný tu zaměnil, že pojem právnické osoby je vytvořen právní vědou resp. právním řádem s tím, lze-li o právnických osobách

mluvit v národohospodářské vědě. Také o státu, státním hospodářství mluvíme v národohospodářské vědě, ačkoliv stát je také právnickou osobou. Tak je tomu právě proto, že právnická osoba má hospodářský obsah. Jenže tento obsah není ovšem viditelný juristicky. Čtenář Slabikáře, který to bude tušit, nevyjde z údivu: to tedy nemůže národohospodářská věda vůbec mluvit o akciové společnosti, o státu, o nadaci atd.? Pravda, nemůže o nich mluvit ve smyslu juristickém, ale což celá problematika právnických osob je vyčerpána juristickou problematikou? Není na podniku „akciová společnost“, na spotřebním hospodářství „stát“ žádné hospodářské problematiky?

Podle Novotného zřejmě nikoliv: národohospodář nemůže podle něho vidět právnickou osobu, nýbrž „jen lidské osoby“, které za ní stojí. To tedy národohospodář, mluví-li o státním hospodářství, vidí za státem jen pana X a pana Y (kteří jsou orgány státu), a to ovšem nikoliv jako státní orgány, protože přece pojem státního orgánu je také ryze právní pojem, nýbrž jako soukromé lidi z masa a krve. Mluví-li o akciové společnosti, musí si počínati stejně. Tím však se stane, že tedy národní hospodář není s to vůbec viděti státní hospodářství, hospodářství akciové společnosti, hospodářství fondu jako jednotku, nýbrž že může viděti jen hospodářství jednotlivých lidí! To vše je jen důsledek výše dotčené Novotného chyby, když byl ztotožnil „střed hospodářského dění“ s „nositelem hospodářské vůle“. Neboť lze-li snad tvrditi, že středem hospodářské aktivity (předmětem jejím) je péče o udržení a zlepšení života (lidí), nelze tvrditi, že pouze jednotlivec jako takový je subjektem hospodářství.

Je jistě každému jasno, že Škodovy závody nemohou pozvat k obědu, v tom má Novotný pravdu. A stejně má pravdu, že Škodovy závody nemohou pociťovat žádné potřeby, ale z toho přece neplyne, že nemohou mít žádné potřeby! Zde se dostávají důsledky psychologického pojmání potřeby, které Novotný zastává. Když praví dělník, že potřebuje benzin k vyčištění skvrny, má potřebu benzínu, pociťuje však něco při tom? A když Škodovy závody potřebují vyslat zástupce do ciziny, rozmnožit kapitál, nakoupit suroviny, jsou to snad pocity pana X, generálního ředitele závodů, a to jeho soukromé pocity jako člověka, podobné jeho pocitu žízně atd., protože i pojem generálního ředitele (správní rady atd.) jsou ryze juristické pojmy? A když stát potřebuje opevnit hranice, postavit železniční síť atd., jsou to snad pocity soukromých osob? A nebo chce Novotný popřít, že Škodovy závody nemohou nic potřebovat? A chce tvrdit, že pan X potřebuje (jako svoji potřebu) vyslat agenta do ciziny atd.?

Pravíme-li, že akciová společnost „spotřebovala“ papír atd., pak prý myslíme výhradně na spotřebu ve smyslu technickém. Zde zůstal Novotný čtenáři Slabikáře dlužen vysvětlení, co jest rozuměti spotřebou ve smyslu technickém (patrně na rozdíl od spotřeby ve smyslu hospodářském), avšak i když by měl pravdu: o čí technickou potřebu zde šlo? Jednotlivců (dělníků, úřednictva Škodových závodů) nebo těchto Škodových závodů samých? Po stránce hospodářské prý nejde o spotřebu, nýbrž o výrobní zužitkování statků ve výrobním postupu. Tak to tedy není technická spotřeba? Tak se bude tázati čtenář. A kdo zužitkoval tyto statky? Nebyly to Škodovy závody?

Poslyšme pak, co praví Novotný o státu: „Stát je velký podnik.“ — „Státem rozumíme společenskou bytost, skládající se ze společnosti lidí, kteří mají své společné, ohraničené území a své právní zřízení.“ — „Stát je

ovšem pouhou bytostí pomyslnou. Nemůžeme jej zrakem viděti. Proto ani nemůže osobně nic konat, tedy ani hospodařit. K výkonu své vůle potřebuje hmotné rámě. A tím je zvláštní státní ústrojí, státní správa. Skládá se ze státních úředníků a představitelů státu. Tito lidé zosobňují státní vůli a provádějí ji.“ (Str. 24.)

Zde se tedy především dozvídá čtenář Slabikáře, že stát je velký podnik. Z toho bude pochopitelně usuzovat, že tedy se liší menší a malé podniky od státu jedině v tom, že stát je podnik velký, avšak podnik. Pochybuji, že toto je obecně uznané mínění, a i čtenář se jistě zarazí, srovná-li jen letmo působnost státu, jak ji zná z denního života, s podniky, které zná. Vzpomene daní, které stát vybírá, škol, které stát staví a ve kterých zdarma vyučuje nebo za nízké školné atd., atd., a řekne si, že je to podivný podnik! Ale nebude si prozatím vědět s věcí rady.

Bude však jistě překvapen, když bude dále čísti, že je pomyslnou bytostí, která však přece — má vůli! Čte překvapen: „K výkonu své vůle potřebuje hmotné rámě.“ Jakže, a také něco „potřebuje?“ Vždyť se přece na předchozí stránce tvrdilo, že právnické osoby, t. j. bytosti společenské, nepocitují žádné potřeby ve smyslu hospodářském, a že jedině člověk může býti nositelem vůle hospodářsky významné! Z toho všeho mu mohou vyplynouti pouze tyto závěry: že stát sice má potřeby, avšak že to nejsou hospodářské potřeby, kterými jsou patrně pouze pocítované potřeby. Že stát sice může býti a je subjektem vůle, ale tato vůle že není hospodářsky významná. Nebude sice tomu dobře rozuměti, protože ví, že chce-li stát na př. zvýšení daní, pak je to přece hospodářsky významné, ale musí spolehnouti na autoritu národohospodářské, obecně uznané vědy.

A zvlášť hluboce se mu zaryje do paměti Novotného tvrzení, že stát nemůže osobně nic konat (což je pravda), a že tedy nemůže ani hospodařit. To přece znamená, že není možno mluvit o státním hospodářství.

Je zde tedy jakási státní vůle, kterou zosobňují státní úředníci a představitelé státu a provádějí ji, není to tedy jejich vůle, nýbrž právě vůle státu, avšak tato vůle nemůže být hospodářsky významná (protože jen lidé mohou míti vůli hospodářsky významnou). Vůle však, která ovládá nějaké hospodářství, musí přece býti hospodářsky významná: státní hospodářství je tedy opravdu nemožné, vždyť i kdyby šlo o hospodářství, které v zastoupení státu by prováděli jeho úředníci (protože stát osobně nemůže hospodařit), musila by přece státní vůle, tomu odpovídající, býti hospodářsky významná!

Co si však má čtenář mysliti, když po tomto výkladu o tom, že stát nemůže hospodařit, a že jakožto bytost pomyslná nemůže býti subjektem vůle hospodářsky významné, bude čísti na str. 121., že „největším hospodářem na svém území je zpravidla stát“, že „také účel státního hospodářství je jiný než účel hospodářství jednotlivcova“?! Jak mohou státní orgány býti „představitelům, zosobněním“ a „vykonavatelům“ státní vůle, zjevně tedy též jeho vůle státní hospodářství ovládající (onoho účelu státního hospodářství), když stát (stejně jako ostatní „právnické osoby“) nemohou býti podmětem vůle hospodářsky významné? Vždyť to znamená přece, že podle Novotného nemůžeme státu přičítati vůli hospodářsky významnou, že nemůžeme o žádné vůli říci, že je to státní vůle! Tím méně přece můžeme mluvit o účelu státního hospodářství, a to o účelu jiném, než je účel hospodářství jednotlivcova, leč že by přece jen stát

byl schopen býti podmětem vůle hospodářsky významné. Ale jak by tomu pak bylo na př. s akciovou společností? O té se přece tvrdilo, že jakožto právnícká osoba je „jen právním útvarem, ve kterém některé osoby lidské podnikají a vyrábějí“. Či snad stát je také „jen právním útvarem“, ve kterém některé osoby lidské podnikají (tvrdilo se přece, že „stát je velký podnik!)? A jak může být účel státního hospodářství jiný, než účely sledované hospodářstvími jednotlivců, když se tvrdilo, že „ve své podstatě zůstane konečným účelem lidského života po stránce hospodářské stav nejvyšší dosažitelné subjektivní spokojenosti...“ a „obsah tohoto cíle se rovná úhrnu subjektivního blaha jedinců, celek tvořících“, a když se dále tvrdilo, že „státem rozumíme společnou bytost, skládající se ze společnosti lidí...“?

Zmatek čtenáře se bude však jen zvyšovati, bude-li pokračovati ve studiu Slabikáře. Na téže straně čte větu, která opravdu stojí za zaznamenání: „Člověk je tvor hmotný, trojrozměrný. Proto se pohybuje zpravidla na zemi.“ A jaký tvor je pták anebo ryba? Snad také trojrozměrný! Proto se pohybuje pták zpravidla ve vzduchu a ryba ve vodě?

Tak bychom mohli pokračovat se svým rozbořem do nekonečna. Vyberu proto ještě několik zvlášť typických míst:

O zákonech národohospodářských (že k tomu není Slabikář, aby se o nich mluvilo, je zbytečné podotýkati) praví Novotný na str. 27: „Zákonem národohospodářským rozumíme taková theoretická pravidla hospodářského dění, jimiž se za pravidelných okolností samočinně řídí hospodářský život. Jinak řečeno, jsou to pravidla, podle kterých zdravý, rozumný člověk obvykle s úspěchem hospodaří. Takovým zákonem je na př. zákon o mezním užitku, zákon nabídky a poptávky, zákony mzdové.“ „Od zákonů právních se liší jednak tím, že stanoví jen to, co s největší pravděpodobností nastane a nikoliv to, co býti má, jednak tím, že neznají trestní doložky. Následky hospodářského počínu, ať příznivé, ať nepříznivé, nastávají samy sebou.“

Zde jsem opravdu na rozpacích, co napsati o této Novotného nauce. Tak tedy hospodářské zákony jsou theoretické zákony, t. j. pravidla, kterými se samočinně řídí hospodářský život a podle kterých hospodaří zdravý, rozumný člověk obvykle s úspěchem? Myslí autor opravdu, že lidé hospodaří podle theoretických zákonů, tedy na př. podle zákona o mezním užitku, zákona nabídky a poptávky, zákonů mzdových? To jest — budiž dodáno — lidé zdraví (tedy nikoliv nemocní) a rozumní (tedy nikoliv nerozumní)? A jak to, že se jedním dechem říká, že těmito zákony se řídí automaticky hospodářský život, a na druhé straně, že jsou to pravidla, podle kterých hospodaří zdravý a rozumný člověk? To přece není automatické, na vůli nezávislé, a nerozumný člověk může rázem zvrátiti automatickou (samočinnou) působnost hospodářských zákonů! Pravidlo, podle kterého jedním, není přece zákon automaticky působící! Zdá se, že autor sám nedobře pochopil povahu t. zv. národohospodářských zákonů, které jsou přece vědeckým výtvorem, jimiž vykládáme hospodářství, nikoliv pravidly, podle kterých se řídí hospodařící subjekty. Nikdo — kromě málo odborníků — nic neví o „zákonu o mezním užitku“, jak se tedy může jím řídit? A když podle Novotného jediné zdravý a rozumný člověk se řídí hospodářskými zákony (kterých ani nezná), jak se to pozná, je-li

zdravý a rozumný? Tím, že se jimi řídí? Ale uskutečňování každého maximálního účelu se děje podle zákona o relativním užítku (resp. nákladu). Děje se právě nezávisle na subjektu, jeho zdraví, rozumnosti, plyne prostě z maximálního účelu.

A národohospodářské zákony že se liší od právních zákonů (jen zákonů?) jednak tím, že stanoví, co se s největší pravděpodobností stane a nikoliv, co býtí má a jednak tím, že nemají trestní doložky? Tož tedy podle Novotného se právní zákony vyznačují tím, že mají trestní doložky? To tedy občanský zákoník, obchodní zákoník atd. nejsou právními zákony, když přece i prostý čtenář Slabikáře ví, že neobsahují trestní doložky. Anebo snad trestní zákony neobsahují „má býtí“, takže u nich třeba k vytyčení rozdílu od národohospodářských zákonů uvádět zvlášť trestní doložku jako diferenční specifikum?

„Národním hospodářstvím rozumíme nauku, která se zabývá onou stránkou lidské činnosti, jejímž účelem je opatřiti zevní hmotné i nehmotné prostředky k ukojení potřeb... Má dvě tváře, theorii a politiku. Národohospodářskou theorii rozumíme odtažitě (abstraktní) vymezení národohospodářských pojmů, pouček a zákonů...“ „Národohospodářskou politikou rozumíme soustavu záměrných zásahů hospodařícího celku národního do hospodářského života...“ (Str. 39.)

Zde autor zaměňuje praktickou vědu hospodářskou s politikou, a čtenář bude rozumět, že tedy nauka národohospodářská (arg. „Národním hospodářstvím rozumíme nauku...“) má „dvě tváře“, z nichž druhá spočívá v „soustavě záměrných zásahů“. A bude se s podivem tázati, jak je to možné, aby nauka (věda) spočívala v zásazích, když až dosud myslil, že věda je soustavou poznatků! A co je to ten „hospodařící celek národní“, který se v Novotného definici stává subjektem vědy (když, prováděje své zásahy, pěstuje zřejmě nauku národohospodářskou)? Je to snad stát? Ale ten přece není „hospodařícím celkem národním“, snad bylo by jej možno označiti za část tohoto celku, nikdy za celek. Je to snad úhrn všech hospodářství? Ale ten nemůže přece do sebe sama žádných zásahů činiti. Kdo to tedy vlastně pěstuje onu druhou tvář národohospodářské nauky, „národohospodářskou politiku“?

Jestliže pak učí autor čtenáře svého Slabikáře, že „národním hospodářstvím rozumíme nauku, která se zabývá onou stránkou lidské činnosti, jejímž účelem je opatřiti zevní hmotné a nehmotné prostředky k ukojení lidských potřeb...“, pak bude tento čtenář jistě překvapen, bude-li na str. 70 a násl. čísti o spotřebě, která přece není opatřováním, nýbrž upotřebením prostředků! Patří tedy či nepatří také upotřebování prostředků do problematiky národohospodářské nauky, tak bude se tázati čtenář, vzpomena při tom z denní své zkušenosti na to, že přece i při upotřebování prostředků se hospodaří, a že v domácnostech, o nichž mluví sám autor na str. 70, se přece prostředky nepatřují, nýbrž upotřebují. Jak to tedy, že autor Slabikáře pojednává v něm o domácnostech, když sám o nich praví, že jsou „sdruženími několika osob za účelem společné spotřeby“ (str. 71), patří-li do nauky národohospodářské pouze opatřování prostředků?

Na str. 40 čteme: „Pozorujeme-li člověka hospodářskými brýlemi, vidíme, že pracuje, aby obdržel mzdu. Mzdu směňuje za potraviny, aby je snědl. Jí, aby ukojil hlad. Ukájí hlad, aby byl živ a aby nabyl sil k nové práci.“

Hospodaří. "Tak to tedy ukájení hladu jídlem je také hospodaření, bude se tázati čtenář, ačkoliv to jistě není „opatřování zevních prostředků?" A jak to, že když nasadíme hospodářské brýle (co jsou to za brýle?), a díváme-li se na člověka, pak vidíme, jak pracuje pro mzdu... atd.? Dělník snad pracuje pro mzdu, ale pensista, důchodce alimentů, vlastník výnosového jmění přece případně nepracuje, a podnikatel sice pracuje, nikoliv však pro mzdu. Jak má rozumět čtenář Slabikáře oněm „hospodářským brýlím“, kterými je vidět na člověku (tedy každém člověku) něco, co lze tvrdit snad jen o dělníku (zaměstnanci)?

Na str. 48 mluví Novotný o „mezni užitečnosti“. Mám za to, že výklad o ní nepatří do Slabikáře, zejména když autor neukazuje čtenáři funkci tohoto pojmu. Nepochopitelným však mi je, když se již autor rozhodl mluvit o mezní užitečnosti, proč nepodává o tomto pojmu, který hrál v historii národohospodářské vědy jistě významnou důležitost (marginalismus), čtenáři správnou informaci. Novotný píše: „Čím více statků téhož druhu kdo má, tím menší hodnotu přikládá každému jednotlivému z nich. Učeně řečeno, s počtem statků klesá hraniční (mezni) užitečnost každého jednotlivého z nich. Protože pak jde o statky téhož druhu, dokonale zastupitelné, rovná se hraniční užitečnost každého jednotlivého statku hraniční užitečnosti posledního statku, který mám. Je to zákon o mezním neboli hraničním užítku.“ (Str. 43.) Pochybuji velmi, že čtenář z tohoto výkladu bude poučen o mezním užítku, vždyť ani nepochopí, proč se mluví o mezním užítku. Při tom je nejvíc překvapující to, že Novotný předkládá čtenáři Slabikáře výklad o „zákonu mezního užítku“, jak žádný autor na světě tento „zákon“ neformuloval — protože takový zákon — by neměl smyslu. Podle Novotného totiž každý z daných exemplářů statku má hraniční užitečnost (arg. „... rovná se hraniční užitečnost každého jednotlivého statku hraniční užitečnosti posledního statku...“). Bylo přece smyslem marginalismu (jeho kritiku zde nemíním podávat), že ukazoval, že při více exemplářích téhož statku klesá užitečnost každého následujícího exempláře, poslední exemplář pak že má užitečnost nejmenší, která byla nazvána užitečností mezní. A dovolil, že při zastupitelnosti statků se užitečnost kteréhokoliv exempláře rovná mezní užitečnosti. Novotný však přidělil každému exempláři statku mezní užitečnost, a tím zbavil tuto nauku i název hlavního jejího pojmu smyslu.

Neméně nesnázi připravil přemýšlivému čtenáři Novotný svými výklady o výrobě (str. 44), podniku (str. 45), kapitálu (str. 46) a úroku (str. 47), v nichž také učí názorům, které sotva lze označiti za „chlebové“, obecně uznané.

V kapitole o výrobě čteme: „... musíme u výroby přísně rozlišovati mezi výrobou ve smyslu technickém a výrobou ve smyslu hospodářském. Výrobou ve smyslu technickém rozumíme záměrnou přeměnu tvaru nebo podstaty hmotných předmětů. Na hospodářské účelnosti nebo výsledku při tom nezáleží. Proto se tento pojem jen z části kryje s pojmem výroby hospodářské. V něčem je užší, v něčem širší. Výrobou ve smyslu hospodářském rozumíme v nejširším slova smyslu kaž-

dou činnost, jejímž účelem je docílení hospodářský zisk.“ „Prostředkem, jímž se výroba uskutečňuje, je podnik.“ (Str. 44/45.)

Z toho tedy plyne, že výrobou „ve smyslu hospodářském“ je činnost každého podniku, každá činnost pro zisk, kdežto činnost nepodniková není výrobou, leč „ve smyslu technickém“. Jinými slovy, že všechny podniky jsou výrobní podniky, že jiný podnik než výrobní není možný. Tuto teorii nelze opravdu označiti za obecně uznanou, nýbrž naopak zjistěte za zcela ojedinělou. Tak to tedy „Živnostenská banka“, která je přece podnikem, je výrobním podnikem, vyrábí? To tedy „Ústav moderních řečí“, který je přece podnikem, je výrobním podnikem? To tedy obchodní podnik je výrobním podnikem? To tedy železnice, autodrožkář, akciové pojišťovny jsou výrobními podniky? Novotný to o obchodu i dopravě tvrdí výslovně, a také hotel pronajímající pokoje je jistě pro něho výrobním podnikem. Jsou výrobními podniky ve smyslu hospodářském, nikoliv technickém, odpoví Novotný, avšak tato odpověď stěží uspokojí jeho čtenáře, který se bude hned tázati dále: a to tedy družstvo, vyrábějící obuv, které není podnikem, a není zařízeno na zisk, nevyrábí ve smyslu hospodářském? To když matka šije dětem šaty, pak nevyrábí? A je podnik prostředkem, jímž se výroba uskutečňuje?

Bližší o podniku se dozvídáme na str. 45: „Podnikem rozumíme výrobní jednotku ústrojí, sdružující tři výrobní činitele, činnost podnikatelskou, činnost pracovní a kapitál (včetně půdy), všechno vlastní i cizí. Podstatnou součástí pojmu podniku je ovšem i jeho účel, jímž jest s hlediska hospodářského celku národního vyráběti statky a poskytovat užítky a služby, s hlediska státního ústrojí přispívati k úhradě veřejných nákladů — platiti daně — a s hlediska podnikatele docílení zisku (i když třeba někdy skutečným výsledkem podnikání je ztráta).“

Zde povšimněme si nejprve toho, co vysvítá z řečeného pro to, jaký názor zastává autor Slabikáře o pojmech. Již jsme se zmínili výše o tom, že definice, která se v běžné a obecně uznané logice považuje za stanovení významu pojmu, je pro Novotného „slovním vyjádřením“ poznatku, takže slovní vyjádření poznatku „voda teče“ je podle Novotného definicí. V úvaze o výrobě jsme pak četli, že pojem výroby v hospodářském smyslu je u srovnání s pojmem výroby v technickém smyslu „v něčem užší, v něčem širší“. To bude další velikou záhadou pro každého v logice jen trochu obeznaného čtenáře Slabikáře, protože sice může býti jeden pojem (ssavec) širší než druhý pojem (šelma), ale není přece možné, aby byl v něčem širší a v něčem užší! Aby tedy nějaký pojem byl vzhledem k jinému pojmu zároveň i širším i širším! V úvaze o podniku se pak dozvídáme dokonce, že „podstatnou součástí pojmu podniku je ovšem i jeho účel...“! Rozuměli bychom tomu, řekl-li by autor, že účel podniku je podstatným znakem pojmu podniku, o součástech pojmu však tuším v logice není nic známo.

Buď jak buď, jeho definice podniku se hodí opět jen na výrobní podniky, leč že bychom chtěli tvrdit s Novotným, že Živnostenská banka je výrobní podnik. Při tom Novotný nevysvětluje, když praví, že „podnikem rozumíme výrobní jednotku“, čím je tato „jednotka“ výrobní konstituována. Abychom zůstali u oblíbeného autorova příkladu Ba-

tových závodů: jsou tyto „Bařovy závody“ výrobní jednotkou? Výrobní jednotkou snad je jejich továrna na ponožky, továrna na kůži atd., atd. A přece jsou Bařovy závody jedním podnikem. Nelze přece říci, že ona různorodá výroba, jak se děje v jednotlivých závodech Bařova podniku, tvoří výrobní jednotku!

Zcela zvláštní pozornosti zasluži pak výklad autorův o účelu podniku, který tvoří, jak jsme viděli, „podstatnou součástí“ pojmu podniku, a který jest podle autora trojí. Budiž zde nejprve uvedeno toto: z autorových úvah — které opět sotva odpovídají obecně uznanému učení — mi plyne, že mu není dobře jasné, co znamená otázka po účelu něčeho. Pravíme, že účelem obecných škol je vzdělávati národ, že účelem podniku je vydělávati peníze, že účelem zápalky je rozdělávati oheň atd., atd. proto, že všechna tato zařízení vznikla a jsou pořádána, aby těmto účelům sloužila. Jsou to všechno účelné, avšak také účelové zjevy. Máme však také zjevy, které slouží sice určitým účelům, avšak vznikly a byly nebo jsou pořádány, utvářeny pro zcela jiné účely, anebo nevznikly účelově vůbec. Námořníci se dlouho řídili podle konstelace hvězd, která jim sloužila k orientačnímu účelu, a přece nemůžeme říci, že konstelace hvězd je účelové zařizení, že má účel (býti orientačním prostředkem). Arbitráž soukromých bank děje se pro účel zisku (je účelovou činností), avšak slouží zároveň vyrovnávání kursu devis. Nelze však říci, že účelem této arbitráže je vyrovnávání kursu, to je jen vedlejší důsledek arbitráže, jejímž účelem je zisk z kursových diferencí. Naopak zase cedulová banka koná arbitráž za účelem vyrovnávání, ale také má z arbitráže zisk, který je však vedlejším důsledkem (akcesoriem) její arbitráže. Sleduje-li subjekt určitý účel, může dojiti k případu, že řekne, že jeho účel je plněn, pojištěn činností, která je dána a cizím jednáním, sledujícím jiný účel anebo dějem, skutečností, která je dána jako přírodní fakt. Nemůžeme však říci, že taková skutečnost, děj, činnost mají za účel to, co on sleduje, a co tato skutečnost pro něho, pro jeho účel vykonává. Dívá-li se stát na podniky sklem účelu národa zdravého, vzdělaného, mravného a zámožného, pak vidí, že podniky, vyrábějce statky a poskytující služby, mu do jisté míry kvalitně i kvantitně plní tento účel, ačkoliv sledují účel jiný, t. j. mají jiný účel. Pořadacím principem podnikové aktivity je podnikatelský zisk. Nelze tedy přitakati Novotnému, jestliže míní, že „s hlediska hospodařícího celku“ (kterýžto „celek“ není žádným celkem a subjektem, který by mohl zaujímati účelové hledisko) „jest“ účelem podniků vyráběti statky a poskytovatí užitky a služby (při čemž by bylo přece důsledné, kdyby autor mluvil pouze o výrobě statků, když definoval dříve podnik výrobu a zná jen výrobní podniky. Či je přece jen rozdíl mezi výrobou a poskytováním služeb?).

Novotného názor pak, že účelem podniku s hlediska státního ústrojí jest „přispívati k úhradě veřejných nákladů — platiti daně“ působí více méně groteskně. Je to asi tak, jako kdyby se — týmž právem — řeklo, že účelem jednotlivců s hlediska státního ústrojí je platiti daně (vždyť je platí stejně jako podniky) nebo sloužiti ve vojsku a pod. Při tom otázku, zda platiti daně znamená, jak míní Novotný, přispívati k úhradě veřejných nákladů, nechávám stranou. Pravda, podniky platí daně (také nepodnikatelé je platí), ale to přece není ani s hlediska státu jejich účelem, ba nelze ani říci, že to je obdoba výše řečeného případu s arbitráží.

„Od podniku jako účelového ústrojí hospodářského musíme lišiti technická zařízení, která se jim velmi

podobají... Schází jim účel docílení zisku. Říkáme jim závody. Příkladem je takový Jedličkův ústav pro zmrzačel v Praze“, praví autor dále (str. 45/46). Škoda, že autor zde zůstává na pouhém tvrzení, že ona jeho „technická“ zařízení nejsou hospodářskými, zřejmě proto, že jim schází účel docílení zisku, a nerozepisuje se o tom, proč má zato, že zařízení, které neslouží zisku, nemá hospodářskou povahu. V každém případě je tento názor úplně novum, stejně jako je novum či jistě neobvyklé tvrzení, že těmto technickým zařízením „říkáme závody“. Pochybuji, že říkáme, a stěží se najde někdo, kdo řekne o Jedličkovu ústavu, že je to závod, avšak naopak sám autor mluví o „Škodových závodech“ a o „Baťových závodech“ (str. 22).

Novotný doplňuje svoji úvahu o podnicích ještě zvláštní úvahou o „činnosti podnikatelské“ (str. 54), a čteme zde mezi jiným: „Bez podnikání není hospodaření. Je jen hospodářská smrt. A nive stáťe ryze komunistickým to není jiné. Tam právě úlohu podnikatele musí na sebe převzítí stát.“ „Podnikatel je člověk, který za pomoci vlastního nebo cizího kapitálu a vlastní nebo cizí práce podniká. Podnikat znamená tvořit nové hodnoty hospodářskou výrobou: buď tím, že zvýším jejich hodnotu zpracováním, nebo že je dopravím tam, kde je jich zapotřebí, či že je dodám tomu, kdo je potřebuje. Podnikatelem není spekulant, který zdražuje zboží. To je nežádoucí příživník národního hospodářství...“ „činnosti podnikatelskou rozumíme spojení kapitálu (vlastního i cizího) a práce (vlastní i cizí) v podnik a užití tohoto ústrojí k tomu, aby se docílilo zisku.“ Ziskem pak „rozumíme onu složku výnosu, která podnikateli zbudě po zaplacení provozních nákladů včetně úroku za cizí kapitál jemu propůjčený, a mzdy za vykonané cizí práce a po odečtení úroku z kapitálu vlastního a mzdy za vykonanou vlastní práci.“

Novotného apodiktické tvrzení, že „bez podnikání není hospodaření“ zarazí i nejprostšího čtenáře. Ze by tedy národohospodářská věda tvrdila — tak se bude tento čtenář tázat — že hospodaření se rovná činnosti, zaměřené ziskem? Což hospodyně, když hospodaří s topivem, aby vystačila, s penězi atd., nehospodaří? Když stát, anebo onen Jedličkův ústav (stát je podle Novotného podnikem, Jedličkův ústav však nikoliv) hospodaří s prostředky, které mají k dispozici tak, aby dosáhly co největšího užítku, pak nehospodaří? Podle Novotného jistě nikoliv, když nesledují dosažení zisku.

Ale jak se to všechno rýmuje s tím, že i v komunistickém státě, o kterém přece četl čtenář, že ten je protivou podnikatelského řádu, podniká stát? Pravda, stát je přece velkým podnikem, ale pak je přece jen něčím podstatně jiným, než všechny ony ostatní „menší“ podniky, když:

1. podnik je podle Novotného „výrobní jednotka, ústrojí, sdružující tři výrobní činitele, činnost podnikatelskou, činnost pracovní a kapitál“ a stát je podle Novotného „společenská bytost“, k jehož vzniku a bytí „je zapotřebí tři činitelů: lidí, území a právního řádu“. Není-li stát nic jiného než velký podnik, proč jej definuje Novotný jinak než podnik? A převezme-li komunistický stát podnikání, a stane se tak patrně ještě větším podnikem, bude pak tento komunistický stát spadat pod definici podniku anebo pod definici státu (kde se o zisku nemluví)?

2. přece se tvrdilo, že účelem podniku s hlediska státního ústrojí je platit daně, a na str. 55 se dokonce tvrdí, že úkolem podnikatele s hlediska státního ústrojí je „platit daně a vyrábět poplatníky“. Jak tomu však je, je-li také stát podnik, pokud se týče, převezme-li komunistický stát podnikání na sebe. To také tento „stát-podnik“ či „stát-podnikatel“ má za úkol platit daně a vyráběti(!) poplatníky? A tvrdilo se přece výše, že účel podniku je „podstatnou součástí pojmu podniku“, takže si nelze tento účel, jímž jest s hlediska státního ústrojí platit daně, odmysliti.

3. činnost podnikatelská je zaměřena za ziskem, a přece nelze tvrdit, že by komunistický stát směřoval k (podnikatelskému) zisku. —

Praví-li Novotný, že „podnikatel je člověk, který...“, pak je to sice důsledně vzhledem k jeho názoru o antropocentrické povaze hospodářství, těžko se však snáší toto tvrzení se známými skutečnostmi, t. j. podniky, jichž subjektem není člověk. Což stát nemá také podniky, není v těchto svých podnikcích podnikatelem? Což ony „Škodovy závody“ nejsou podnikatelem? Zde pak je také vidět, do jakých nesnází se dostává Novotného nauka, tvrdí-li, že stát je velkým podnikem. Jak je pak možné, odlišit státní podniky od jiného státního hospodářství?

Praví-li pak, že „podnikatelem není spekulant, který zdražuje zboží“, čím je tento spekulant? Odpověď přece nezní, že je „příživníkem...“; to je oprávněný mravní odsudek spekulanta, avšak přece nikoliv jeho pojmové hospodářsko-vědecké začlenění. I dobrý (úspěšný) a špatný (neúspěšný), mravní a nemravný, sociálně citící a necitlivý podnikatel je přece podnikatelem, kritický náš úsudek o něm nemůže přece nic změnit na jeho povaze podnikatele. Kdyby ostatně chtěl Novotný tvrdit, že spekulant není podnikatelem, musil by jej již ve své definici podniku a podnikatelské činnosti vyloučit.

O kapitálu čteme na str. 46: „Kapitálem rozumíme zhruba ony statky, které jsou určeny sloužit budoucnosti. Po stránce logické je tedy kapitál hospodářskou úlohou, funkcí statků.“ „Na rozdíl od důchodu a výnosu které jsou pohyblivým tokem statků, jest kapitál pojem, který se nepohybuje. Měříme jej vždy jen k jedinnému bodu časovému.“ „... můžeme u kapitálu hovořiti o kapitálu peněžním, naturálním, reálním, národním atd.“

Podle této Novotného definice kapitálu, arci definice pouze „zhruba“ narysované, jsou však kapitálem všechny statky bez výjimky, pokud nejsou právě předmětem spotřeby (spotřebovány). Cigareta, kterou mám v kapse, je přece určena sloužit budoucnosti (správně má být ovšem v budoucnosti, protože budoucnosti nemůže nic sloužit), ovoce, které má hospodyně ve sklepě na zimu, mouka, kterou ráno kupuje k obědu, zavařenina, kterou dělá do zásoby, to všechno jsou přece statky, určené sloužit budoucnosti. Každý statek, pokud, jak řečeno, není právě spotřebován (koláč, který právě nejím) je určen pro budoucnost, ale pak nemá vůbec smyslu mluvit o kapitálu, když kapitálovými statky jsou všechny statky s výjimkou těch, které právě spotřebováním svoji statkovost ztrácejí (pojídaný koláč přestává být potravinou). Tato Novotného definice kapitálu také ani zhruba neodpovídá běžnému učení o kapitálu. Při tom nerozumím dobře tomu, že po logické stránce je kapitál hospodářskou úlohou... statků. Proč po „logické“ stránce?

Kapitál je podle autora „pojmem, který se nepohybuje“, na rozdíl od (patrně také pojmů) důchodu a výnosu. Pojmy se však přece nepohybují, a nelze rozlišovati pojmy, které se pohybují a které nikoliv! A jak se pohybuje důchod a výnos (nikoliv už jejich pojmy)? Lze snad říci, že důchod se mění co do velikosti, že důchod důchodcům plyne, ale přece nikoliv, že se pohybuje. Naopak lze mluvit — obrazně — o „pohybu“ kapitálu ze země do země, o „pohybech“ na kapitálových účtech atd. Také je nesrozumitelné, co má znamenati věta, že kapitál „měříme vždy jen k jedinému bodu časovému“. To přece důchod, výnos měříme také vždy jen k jedinému bodu časovému (jinak měření přece není možné), a pak k jinému bodu časovému, a na to oba body srovnáváme. Chci-li „změřit“ kapitál, který má podnik X, pak jej „měřím“ na př. k 1. lednu, a pak k 31. prosinci, abych konstatoval zde nastavší změny. Ve větě o různých druzích kapitálu je zřejmá tisková chyba, protože nelze rozlišovat mezi kapitálem naturálním a reálním.

O úroku praví Slabikář: „Odměně za užití kapitálu ve výrobě nebo za jeho propůjčení říká se úrok.“ „Úrok je pojem hospodářský, ne matematický. Je to podíl kapitalisty na zisku, který podnikatel s kapitálem vydělal.“ (Str. 47.) Také zde se ocitá Novotný, myslím, v rozporu s obecně uznaným názorem, protože podle této jeho definice úroku nespadá pod pojem úroku úrok, placený ze spotřebního úvěru (sám však mluví na téže straně o „úrocích ze spotřebních úvěrů“). Když si přece vypůjčí učitel 10.000 K na koupi piana, a platí pak úrok, pak ten, kdo tento úrok pobírá, není přece „kapitalista s podílem na zisku, který podnikatel s kapitálem vydělal“. A když si vypůjčí stát od občanů, a platí jim jako držitelům dluhopisu úrok, pak to přece také není podíl na zisku, který podnikatel (stát) s kapitálem vydělal, leč že by šlo o úvěr pro státní podnik. Novotného definice úroku je tedy vadná již proto, že se pod ni nedá subsumovati úrok ze spotřebního úvěru.

Avšak i kdybychom v tomto smyslu opravili autorovu definici, takže by nevykloucala onu jistě nikoliv malou kategorii úroku ze spotřebního úvěru (myslemež na státní úvěr), nestala by se jeho definice bezvadnou. Dividenda je také, můžeme říci „odměnou“ za užití kapitálu ve výrobě nebo za jeho propůjčení, a přece to není úrok! Novotný vypustil ke škodě za své definice úroku právě to podstatné: že totiž je to odměna za přenechanou dispozici kapitálem, která se vyměřuje za časovou jednotku poměrem k uvěřenému kapitálu.

Z dalších kapitol vyjímám ještě tato místa:

Na str. 57 mluví autor o „výnosu“: Účelem podniku s hlediska podnikatele je výnos. Ovšem účelem chtěným. Skutečným výsledkem může býti i ztráta. To však na povaze podniku a na podnikatelských povinnostech zpravidla nic nemění.“ „Výnosem není souhrn statků, vyrobených podnikem, a užitků a služeb, jež poskytuje, ani jejich hodnota a cena.“ „S hlediska podnikatele rozumíme výnosem rozdíl mezi cenou, skutečně docílenou za vyrobené statky a poskytnuté užitky a služby, a mezi částkou, rovnající se ceně (případně její přiměřené části), zaplacené za cizí statky, užitky a služby ve výrobě upotřebené a použité. K tomu nutno připočísti cenu (případně její přiměřené části) vlastního kapitálu zařizovacího a provozního, pokud byl ve výrobě upotřeben nebo opotřebován. Tento t. zv.

čistý výnos podniku obsahuje pak úrok z vlastního kapitálu, mzdu za vlastní práci a odměnu za vlastní činnost podnikatelskou (podnikatelský zisk).“ „Ať vyjádříme výnos jakkoliv, je to vždy pojem předmětný, objektivní. Můžeme jej vyjádřiti množstvím statků, užiteků a služeb, nebo množstvím peněz.“

Obecně budiž řečeno, že autorovy výklady o výnosu trpí tou základní vadou, že nezmiňuje se vůbec o pojmu nákladu, který je přece pro pojem výnosu podstatný. Právě-li pak autor, že účelem podniku s hlediska podnikatele je výnos, pak tím čtenáře-začátečníka uvádí do rozpaků, vzpomene-li čtenář, že předtím se tvrdilo, že účelem podniku s hlediska podnikatele je docíliti zisk (str. 45). Bude v nejistotách, je-li tedy „výnos“ a „zisk“ jedno a totéž, zejména když bude také čisti, že zisk je jen částí výnosu, totiž odměna za vlastní činnost podnikatelskou. Nebude také jistě dobře rozuměti, zdůrazňuje-li autor, že výnos je chtěným účelem podniku, protože je přece v pojmu účelu, že je chtěno, a nelze mluvit o něčem nechťeném jako o účelu. Proti ovu protiúčelového výsledku (zráta v podniku) přece není „chtěný účel“. Pravda, říkáme na př., že účelem požívání opia je omámení smyslů a rozumu i tehdy, nechceme-li toto omámení a tudíž ani požívání opia. Ale proto nemůžeme označiti účel opia za nechťený, a chceme-li omámení, za účel chtěný. Věc je tato: požívání opia způsobuje omámení, je jeho příčinou. Pravíme-li také, že účelem požívání opia je omámení, pak jediné proto, že opium je lidmi za tímto účelem používáno. Je to výkladný soud teleologický. Ten, kdo tento soud vypovídá, nechce sám případně omámení opiem, ale proto nejde o „nechťený účel“. To je contradictio in adiecto. Je chtěno omámení, těmi, kdož je chtějí.

Autor má pravdu, že je-li výsledkem v podniku ztráta, pak to na povaze podniku nic nemění, ale to přece nesouvisí vůbec s podnikatelskými povinnostmi, které, pokud zde jsou, plynou z norem (právních, mravních atd.), nikoliv z činnosti podnikatelské jako takové.

Právě-li autor, že „výnosem není souhrn statků....“, a zároveň, že jej „můžeme vyjádřiti množstvím statků....“, pak je v tom rozpor. Právě-li totiž, doplňuje svoji větu, že výnos není souhrnem statků...., „že je rozdílem mezi cenou....“, pak tím právě praví, že tedy se „vyjadřuje penězi, a nikoliv též statky....“.

Na str. 59 praví Novotný o ceně: „Cenou rozumíme směnnou hodnotu statků, užiteků a služeb, vyjádřenou množstvím statků, užiteků a služeb jiných, zvláště peněz.“ Právě-li, že kg kávy se směňuje na př. za 5 kg cukru, 1 kg mouky za 1/8 kg tuku a p., pak jsem přece vyjádřil směnnou hodnotu statku množstvím jiných statků, jak ani jinak činit nemohu, protože přece směnná hodnota statku je dána množstvím jiných statků (a služeb), zaň směnou ziskatelných. Než to právě není cena, nejde o cenové relace, nýbrž o směnné relace. Pro cenu je podstatné, že jde o směnnou hodnotu, vyjádřenou v penězích, a nikoliv pouze „zvláště v penězích“, jak píše autor.

Na str. 67 čteme: „Je-li v oběhu více peněz, než kolik vyžaduje hospodářský život, stoupá cenová hladina a klesá hodnota, kupní síla peněz. Nastává drahota. Zboží je drahé, peníze jsou laciné. Lehčeji se vydělávají, ale méně se za ně dostane. Hovoříme o inflaci. Je-li v oběhu méně peněz než kolik při dané hladině

cen a důchodů je zapotřebí, klesají ceny zboží a stoupá hodnota peněz. Nastává láce. Zboží je laciné, ale peníze jsou drahé. Tíže se vydělávají, třeba se za ně více dostane koupit. Zažili jsme to před několika lety v krizi, Mluvíme tu o deflaci.“

Zde učí autor svého čtenáře opět názoru stěží za obecně uznaný značitelnému. Třeba přece, a to velmi přesně, rozlišovati mezi inflací a drahotou a deflací a láci. Inflation není drahota, deflace není láce. To plyne ostatně z Novotného slov samých: Kdy řeknou lidé, že se peníze „tíže vydělávají“, a kdy řeknou, že se „lehčeji vydělávají“? Vydělávám peníze těžko tehdy, jestliže musím vynaložit mnoho práce (podnikatelského úsilí atd.) k tomu, abych si zajistil určitou životní úroveň, mohl si za důchod práci získanou koupiti x množství statků; vydělávám peníze lehce, musím-li vynaložit na to málo práce. Při úsudku o těžkosti či lehkosti výdělku přiměřuji svoji práci potažmo svůj pracovní důchod k životní úrovni. Pravím pak, že je draho tehdy, jestliže žiji hůře než před tím, v době láce za svůj důchod (získaný za tutéž práci jako dříve), jsou-li ceny statků a služeb vysoké a můj důchod nízký; pravím, že je lacině, je-li tomu naopak. Avšak jestliže stoupnou ceny, avšak stoupnou také výnosy a důchody, jak je tomu právě při inflaci, pak nežiji hůře, nevydělávám peníze tíže, žiji jako předtím: ceny jsou sice vyšší, avšak mám také větší důchod, vydělávám právě peníze lehčeji. Cenové zvýšení je vyváženo zvýšením důchodů a výnosů. Opak platí pro deflaci. To, co bylo řečeno, platí ovšem jako závěr pro národ jako celek, protože během inflačního nebo deflačního procesu se nepřizpůsobují všechna hospodářská čísla nově se tvořící cenové hladině, a možná, že některá zůstanou trvale nepřizpůsobena. Za příklad mohou sloužiti mzdy, které při deflaci zůstávají na stejné výši, tíží podniky a teprve po tlaku se snižují, při inflaci naopak zvyšují, a úspory kapitálové, které po inflaci zůstávají pravidelně znehodnoceny, po deflaci znehodnoceny. Ta která vrstva národa, ten který druh důchodu, majetku může tedy zůstat nepřizpůsoben inflační nebo deflační cenové hladině po určitou dobu nebo na trvalo, avšak národ jako celek nežije v „drahotě“ nebo „láci“, celkový národní důchod odpovídá nové cenové hladině. Žije-li během inflačního nebo deflačního procesu některá skupina v národě lépe anebo hůře, pak vždy na útraty nebo ve prospěch jiné skupiny (při deflaci a předdeflačních mzdách žije dělnictvo relativně lépe „na útraty“ podnikatelské třídy; při inflaci a předinflačních mzdách žije hůře, prospěch z toho mají podnikatelé, atd.). Naproti tomu drahota znamená, že se žije skutečně hůře, jsou vyšší ceny, ale nevydělává se vcelku více; v láci žije se lépe, ceny jsou nižší, nikoliv však důchody. Považuji za závažnou vadu Novotného Slabikáře, že ztotožňuje řečené pojmy drahoty a inflace, láce a deflace, protože rozlišování těchto pojmů je nadmíru důležité pro pochopení právě „chlebové“ problematiky hospodářské.

Na str. 68 čteme o měně mezi jiným také toto: „Měnou v užším smyslu rozumíme onu látku, k níž je připoutána hodnota peněžní jednotky. Měnou v širším smyslu rozumíme soubor otázek, týkajících se povahy peněz a peněžního ústrojí vůbec.“ „V každém státě má býti zákonným platidlem jeden druh peněz. Obíhá-li ve státě dvojí různá měna, jedna lepší a druhá horší, pak podle Greshamova zákona měna horší vytlačí měnu lepší.“

„Měna papírová“ — (jest měna) „obíhají-li bankovky, státovky a drobné mince bez slitin směny za ušlechtilý kov.“

Vybírám z kapitoly o penězích jen tyto tři typické ukázky, povšechně chtěl bych však poznamenati, že právě otázkám peněz a měny měl autor věnovati hodně péče i rozsahu své knihy, protože jde o otázky nejčastěji ve veřejnosti diskutované a požívající nejobecnějšího zájmu. Pochybují však, že z výkladů Slabikáře získá čtenář dostatečného poučení, jak o tom podávají výmluvně svědectví právě citované tři ukázky:

Měnou přece není látka, k níž je připoutána hodnota peněžní jednotky, to je přece peněžní statek. Měna je přece určitý druh peněz (známá pojmová kontraposice: měna — peníze obchodní), totiž ony peníze, které jsou právním řádem konstituovány a organizovány jako peníze, které je povinen každý přijímati. Čtenář podle Novotného definice nebude moci rozeznati na př. mezi naší korunou a Svatováclavským dukátem. Podle čeho pozná, že Svatováclavské dukáty nebyly měnou? Podle cit. definice bude o nich mluvit jako o zlaté měně, t. j. o penězích, jejichž hodnota byla připoutána ke zlatu. Či nebyly peněžní jednotkou, stojíme-li na stanovisku, že byly penězi? Mluví-li pak autor o tom, že měnou v širším smyslu rozumíme „soubor otázek...“, pak přece má toto tvrzení velmi málo naděje na obecné uznání. Soubor otázek určitého obsahu tvoří snad tu kterou problematiku, soubor otázek, týkajících se exportu, tvoří problematiku exportu (theoretickou nebo praktickou), není však exportem, soubor otázek, týkajících se měny, tvoří snad měnovou problematiku, není však měnou!

Stejně se ocitá Novotný v rozporu s obecným míněním a nadto i s historií při svém výkladu Greshamova zákona. Především třeba konstatovati, že čtenář nebude rozuměti bez vysvětlení, co je to horší a lepší měna; ale zákon Greshamův přece nezní, že horší měna vytlačuje lepší měnu. Příklad, kdy byly ve státě dvě měny, byl vlastně pouze případ t. zv. dvojité měny (na př. Francie: zlatý a stříbrný frank), avšak když se zhoršoval směnný poměr stříbra ku zlatu (směnná hodnota stříbra klesala), pak nevytlačovala stříbrná měna zlatou měnu, nýbrž stříbrná mince zlatou minci. Závažnost tohoto rozdílu se objeví, uvědomíme-li si, že přece také a právě zlehčená mince vypuzuje minci dobrou, a jde přece o jednu a tutéž měnu. Právě to je smyslem a tak také zní Greshamův zákon, že totiž špatná mince (téže měny) vypuzuje minci dobrou, a nikoliv že měna vypuzuje měnu.

Novotného definice papírové měny pak připraví čtenáři Slabikáře hodně zmatku. Podle ní jsme na př. neměli vůbec nikdy zlaté měny, a řada států, o nichž se praví a ví, že mají zlatou měnu, také nikoliv. Vždyť u nás nikdy nebylo slibu, že bankovka bude vyměněna za kov, a stejně je tomu v celé řadě jiných států. A jak má tudíž čtenář rozuměti ovšem oněm prohlášením o zlaté měně, která byla zavedena u nás v r. 1929? Měli jsme anebo neměli zlatou měnu, když nebylo slibu vyměňovati bankovky za zlato, avšak měnová jednotka odvozovala svoji hodnotu od zlata? To snad zákonodárce, oficiální místa i literatura se mýlila, a měli jsme papírovou měnu?

Všechny tyto problémy měl autor, jak řečeno, rozvésti a přesně vysvětliti, protože jsou obecného zájmu. Vystihnouti to, co je pro čtenáře z nejšířších kruhů zajímavým a důležitým se ostatně autorovi velmi často nedaří. Dokladem toho je na př., budíž zde poznámku uvedeno,

také jeho výklad o účetnictví na str. 174, kde čteme: „Účetnictvím rozumíme nauku o číselném zachycení a sledování průběhu a výsledků hospodářských dějů.“ O účtech pak čteme: „Každý účet má dvě strany. Na stranu „má dáti“ (levou) se zapisuje to, co účet vydává, na stranu „dal“ (pravou) to, co účet dostává. Co na jednom účtě ubude, musí se na druhém (ovšem na opačné straně) objevit jako přírůstek. Vše se zapisuje dvakrát, odtud se toto účetnictví nazývá podvojně.“ Širokým kruhům čtenářů však je jistě bližší jednoduché účetnictví, s nímž má každý malý živnostník, obchodník atd. co činiti, a o tom není ve Slabikáři ani slova. Když však již se autor omezil na to, co ve Slabikáři napsal, měl věnovati i tomu větší pozornost. Účetnictví přece není to, co o něm autor píše. Když na př. ústav pro zkoumání hospodářské konjunktury „číselně zachycuje a sleduje průběh a výsledek hospodářského děje“, na př. průběhu inflačního procesu, nebo vývoje exportu země atd., pak nedělá účetnictví, a nauka o konjunkturu není „účetnickou naukou“!

Píše-li pak autor pro informaci čtenáře o podstatě podvojného účetnictví, že „vše se zapisuje dvakrát, a proto se toto účetnictví nazývá podvojně“, je to informace příliš kusá. Přece podstata podvojného účetnictví není pouze v tom, že se vše dvakrát zapisuje, protože při dvojnásobném zápise může jíti o dvojnásobný záznam, který ještě účetnictví nedělá podvojným.

Končím své ukázky z Novotného Slabikáře, které jsem až na několik výjimek vzal z prvních 74 stran knihy. Bylo by možné v nich pokračovati také z oddílu, jednajícího o „Národohospodářské politiky“ (74—120) a z oddílu, jednajícím o „Hospodářství státu — finanční vědění“ (120—170), jakož i z posledního oddílu o „Vědách pomocných“ (172—177). Obecně bych zde chtěl jen poznamenati, že výklady, věnované finanční vědě, jsou relativně příliš rozsáhlé na úkor výkladů o národohospodářskovědecké problematice. I v nich autor učí názorům, z nichž řadu lze sotva prohlásiti za názory obecně uznané. Ohledně systematiky díla nelze také říci, že by bylo, posuzováno didakticky, zdařilé, a posuzováno vědecky, bezvadné. Didakticky se doporučuje vždy nejprve výklad o obsahu vědy, a teprve pak (až čtenáři mají již o vědě jistý obraz) výklad o vědách vůbec, metodě vědy atd., o povaze vědeckých zákonů, základní povaze, hospodářské vědě a p. Myslí-li již autor, že všechny tyto výklady patří do Slabikáře, pak měly po mém soudu býti obsaženy až v oddílu V., který neměl být vyhrazen pouze vědám pomocným.

Domnívám se, že podanými ukázkami je dostatečně odůvodněn můj celkový posudek o knize, o níž mám zato, že nemůže sloužiti jako dobré uvedení do hospodářské vědy, takže nezbyvá než znovu čekati, až se dostane naší literatuře opravdu dobré čítanky národohospodářské, která by opravdu nic neslevovala na vědecké úrovni, a které by se při tomto předpokladu podařilo vyložití především onu národohospodářskou problematiku, již platí široký zájem, způsobem dobře srozumitelným. Není to jistě úkol lehký ani vědecky, ani spisovatelsky. Právě čtenář-záčátečník bývá nejprísnejším kritikem a neostřejším myslitelem, a žádá si přesných, bezrozporných poučení, které by mu poskytly jistotu a pomáhaly chápati především to, co vidí kolem sebe. Jsou jistě různé názory v hospodářské (jako v každé jiné) vědě, ale domnívám se, že opravdu úspěšný slabikář nebude lze psáti v ten

smysl, že by se z jednotlivých škol vybíraly různé názory, nýbrž, že autor bude se musít nakonec rozhodnouti pro jeden směr, má-li jeho kniha mít jednotnou linii, býti bez rozporů. Je v tom výhoda i nevýhoda zároveň, avšak nevýhoda ustupuje zde nesporně řečené výhodě.

Jestliže můj posudek Novotného knihy vyzněl — vytýkají je řadu nejzávažnějších vědeckých poklesků — do té míry negativně, že nemožl jsem a nemohu knihu doporučiti oněm čtenářům, kterým je určena, nemohu v zájmu objektivity a po rozumu zásady audiatur et altera pars zamlčeti, že knize Novotného se dostalo již také z pera prof. dra Drachovského kladné kritiky (Sborník věd právních a státních roč. XLII., str. 99/100), a považují za svoji povinnost ocitovati z ní aspoň ty pasáže, které znějí ve prospěch autora Slabikáře:

„Autor, proniknut jsa přesvědčením o velikém významu obecného porozumění základním pojmům a dějům hospodářským, pokusil se podati jejich zhuštěný výklad formou názornou a lehce srozumitelnou, aby mohl potřebné znalosti rozšířiti ve vrstvách co nejširších. Že jest toho zapotřebí, uznali také jiní autoři, a také naše literatura obsahuje již tak původní práci Englišovu (která patrně obrací se především ke studentům středoškolským), tak přeložený výklad Ortonův. Ale při zkoumání způsobnosti proniknouti prostotou a zajímavým způsobem podání výkladu do nejširších vrstev nutno přiznati Novotnému nejlepší dosažení cíle.“

„Systematika díla jest dobrá.“

„V obsahu drží se autor celkem klasické teorie, jak ostatně spis tohoto druhu nemůže pouštěti se do vědeckých polemik, a vykládaje především fakta, musí se spokojiti s jejich přehledným uspořádáním soustavným a srozumitelným podáním; ale všude celkem staví se na určité stanovisko mravní, které v hospodářství vidí především prostředek a musí považovati za spravedlivé, aby každému tohoto prostředku v mezích možnosti a zásluh se dostalo, i aby byl cílevědomě spravován.“

Ukol, který si autor vytknul, vyžaduje zhuštění a simplifikace látky, což přirozeně může vésti k tomu, že přihlédnutím s různých hledisek vědeckých bude možno nalézati některou nestejnomyšlnost, nebo že mohou se úsudky lišiti v tom směru, jak daleko jest sestoupiti do podrobností. Ale v celku lze říci, že všechny pro obecné poučení důležité a hlavní poznatky výkladu došly.

V jednotlivostech mohla se přihoditi také některá nedopatření, tak na př. finanční vědu nejmenoval bych jen vědou o hospodářství státním, když sám nadále do ní správně přijímám také hospodářství samosprávné; objektivní účel vědeckého života — jestliže jsme k němu došli — jest možno „pojmově“ vyjádřiti (str. 20); jest účelno zachovávat terminologii (potřeby a úhrady místo příjmy a vydání, kompensace trojstranné nebo trojúhelníkové m. trojhranné — str. 111), na levou stranu účtu se zapisuje, co přijal resp. kde má závazek, na pravou, co vydal nebo kde má nárok (str. 174) a j. Ale tyto maličkosti nedotýkají se účelnosti a upotřebitelnosti díla a mohou snadno býti později eliminovány.“

Václav Chytil.